

Atıf (cite): Bilgin, Halim (2025). Türkçe Sözlüklerde Karşıt Anlamlı Sözlük Birimlerinin Tanımlanma Biçimleri, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, Sözlüklerde Tanımlama (Anlamlandırma) Sorunları Özel Sayısı, 72-85. doi: 10.48147/dada.1743192

Türkçe Sözlüklerde Karşıt Anlamlı Sözlük Birimlerinin Tanımlanma Biçimleri¹

Halim BİLGİN²

Türkçe Sözlüklerde Karşıt Anlamlı Sözlük Birimlerinin Tanımlanma Biçimleri

Öz

Bu çalışma, Türkçe sözlüklerde karşıt anlamlı sözlük birimlerinin tanımlanma biçimlerini incelemeyi ve bu alanda karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Türkçe sözlükler üzerine yapılan araştırmalarda, doğrudan karşıt anlamlı sözcüklerin tanımlanma biçimleri üzerine odaklanan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu boşluğu doldurmak amacıyla, çalışmada Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük ve Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük'teki karşıt anlamlı sözlük birimleri incelenmiştir.

Araştırma kapsamında, öncelikle karşıt anlamlılık kavramının teorik çerçevesi incelenmiş ve karşıt anlam türleri (tamamlayıcı karşıtlık, dereceli karşıtlık, yönlü karşıtlık vb.) ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ardından, söz konusu Türkçe sözlüklerde karşıt anlamlı sözcüklerin tanımlanma biçimleri analiz edilmiştir. Bu çözümlemelerde, sözlüklerin karşıt anlamlı sözcükleri tanımlarken kullandığı yöntemler, tutarlılık düzeyleri ve karşılaşılan sorunlar tespit edilmiştir. Örneğin, bazı sözlüklerde karşıt anlamlı sözcüklerin birbirine referans verilmeden tanımlandığı, bazılarında ise bu ilişkinin yeterince vurgulanmadığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, Türkçe sözlüklerde karşılaşılan sorunlara yönelik, karşıt anlamlı sözcüklerin birbirine açıkça referans verilmesi, karşıt anlam türlerinin tanımlarda belirtilmesi ve örnek cümlelerin kullanılması gibi çözüm önerileri sunulmuştur. Sözlük yazarlarının karşıt anlamlılık konusunda daha tutarlı ve sistemli bir yaklaşım benimsemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sözlükbilim, Tanım, Eylem, Eşdizimlilik, Kubbealtı Lügati

Definition of Antonymous Lexical Units in Turkish Dictionaries

Abstract

This study aims to examine the ways in which antonymous lexical units are defined in Turkish dictionaries and to propose solutions to the issues encountered in this area. In research on Turkish dictionaries, there is no study that focuses directly on the ways in which antonymous words are defined. To fill this gap, the study investigates antonymous lexical units in the Turkish Language Association's *Güncel Türkçe Sözlük* and the *Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*.

As part of the research, the theoretical framework of antonymy is examined, and the types of antonyms (complementary antonymy, gradable antonymy, directional antonymy, etc.) are discussed in detail. Then, the ways in which antonymous words are defined in these Turkish dictionaries are analyzed. In these analyses, the methods used by the dictionaries to define antonymous words, their consistency levels, and the problems encountered are identified. For example, it was observed that in some dictionaries, antonymous words are defined without referencing each other, while in others, this relationship is not emphasized sufficiently.

In the conclusion section of the study, solutions to the problems encountered in Turkish dictionaries are proposed, such as clearly referencing antonymous words to each other, specifying antonymy types in definitions, and using example sentences. It is emphasized that dictionary writers need to adopt a more consistent and systematic approach to antonymy.

Keywords: Lexicology, Definition, Verb, Collocation, Kubbealtı Dictionary

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

¹ Bu makale, Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 11 Haziran 2025, Eskişehir/Türkiye) adlı bilimsel etkinlikte sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir.

² Dr., MEB, hlmbilgn@gmail.com, ORCID: 0009-0008-1714-6336

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, Türkçe sözlüklerde karşıt anlamlı sözcüklerin tanımlanma biçimlerini incelemektir. Uluslararası alan yazınında karşıt anlamlı sözcükler üzerine geniş kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bunların çoğunda karşıt anlamlı sözcüklerin anlambilimsel özellikleri üzerinde durulduğu görülmektedir.

Her dilin kendine özgü bir ilişkisel sistem olduğunu ve ikili karşıtlığın, dillerin yapısını yöneten en önemli ilkelerden bir olduğunu savunan Avrupa (Saussureyen) yapıscıları; bu ilkenin dilde en açık bir biçimde ortaya çıktığı yer olmasından dolayı karşıt anlamlılığı incelemeye özel bir ilgi göstermişlerdir.

Cruse (1987) karşıt anlamlılığın küçük çocuklar tarafından dahi anlaşılabilir düzeyde olduğuna ve pek çok dilde özel bir terminolojik tanınırlığa sahip olan tek anlam ilişkisi olduğuna (Arapçada *aks*, Fransızcada *contraire*, Almancada *Gegensatz*, Türkçede *karşı*) dikkat çeker. Murphy'ye (2003) göre karşıtlık, doğal dillerde açık bir şekilde gözlemlenen tartışmasız bir varlığa sahiptir; karşıt anlamlılık ilişkisi sadece kavramlar arasında değil, sözcükler arasında da bir ilişki olarak kendini gösterir.

Uluslararası alan yazınında karşıt anlamlılığa gösterilen ilgiyle karşılaştırıldığında Türkçe alan yazınında bu konunun hem anlambilimsel hem de sözlükbilimsel yönleri üzerinde çalışmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Son yıllarda ülkemizde sözlükbilimi alanında yapılan çalışmalarda sözlüklerin hazırlanmasındaki sözlükbilimsel yöntem eksikliğine dikkat çekilmekte ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Boz (2009), Kamacı Gencer (2020) de sözlükbilimsel yöntem sorunlarına dikkat çeken çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada Gökter (2020), Atkins ve Rundell (2008), Cruse (1987), Paradis ve Willners (2007) gibi kaynaklardan yola çıkılarak Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (TDK) ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ten (MBTS) alınan örnekler, karşılaştırmalı olarak çözümlenecektir.

2. Teorik Art Alan

Bu çalışma için TDK (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük) ve MBTS'nin (Misalli Büyük Türkçe Sözlük) genel ağda yayınlanan sözlüklerinden isim, sıfat ve fiil türlerinden rastgele beşer sözlük birimi çifti seçilerek toplam 15 karşıt anlamlı sözlük birimi temin edilmiştir. Bu sözlük birimleri iki açıdan incelenmiştir:

1- Bu sözlük birimleri Atkins ve Rundell'in (2008) "Karşıt Anlamlılık" tasnifine göre incelenip hangi türden karşıt anlamlılığa sahip oldukları tespit edilmiştir.

2- Sözlük birimlerinin tanımlanma biçimleri, Gökter'in (2020) sözlükbilim alan yazınındaki belli başlı teorik çalışmaları tarayarak sözlüklerde uygulandığını tespit

ettiği sekiz tanımlama yöntemi açısından incelenmiştir.

2.1. Karşıtlık Türleri

Atkins ve Rundell (2008), karşıt anlamlılık üzerine yapılan çalışmalarda tespit edilen karşıtlık türlerini dört başlıkta toplamıştır:

2.1.1. Tamamlayıcı Karşıtlık (Complementary Antonymy)

Atkins ve Rundell'a (2008) göre bazen çelişki olarak da adlandırılan bu ilişki çoğunlukla birbirine aykırı anlamlara sahip olan sıfat ve zarf görevindeki sözcüklerde bulunur. Bu gruba giren sıfat ve zarflar karşılaştırma zarfı “daha” ve üstünlük zarfı “en” ile birlikte kullanılamaz çünkü bu ilişkide dereceli bir anlam söz konusu değildir. Bir kişi “birazcık canlı” veya “azıcık ölü” olamaz. Bu tür karşıtlığın belirleyici formülü şudur:

Tamamlayıcı karşıtlık kuralı: Eğer X değilse, o zaman mutlaka Y'dir; ya da tam tersi.

Tablo 1. Tamamlayıcı karşıtlık ilişkisi (Atkins ve Rundell, 2008: 142)

Eğer	X	ise	Y	değildir	ve eğer	Y	ise	o zaman	X	değildir
Eğer	<i>canlı</i> (<i>alive</i>)	ise	<i>ölü</i> (<i>deat</i>)	değildir	ve eğer	<i>ölü</i> (<i>deat</i>)	ise	o zaman	<i>canlı</i> (<i>alive</i>)	değildir
Eğer	<i>kör</i> (<i>blind</i>)	ise	<i>gören</i> (<i>sighted</i>)	değildir	ve eğer	<i>gören</i> (<i>sighted</i>)	ise	o zaman	<i>kör</i> (<i>blind</i>)	değildir
Eğer	<i>isabetli</i> (<i>hit</i>)	ise	<i>ıskalanmış</i> (<i>miss</i>)	değildir	ve eğer	<i>ıskalanmış</i> (<i>miss</i>)	ise	o zaman	<i>isabetli</i> (<i>hit</i>)	değildir

2.1.2. Kutupsal Karşıtlık (Polar Antonymy)

Atkins ve Rundell'a (2008) göre bu ilişkide tamamlayıcı karşıtlıktan farklı olarak dereceli bir anlam söz konusudur. Kutupsal karşıtlıkta X ile Y arasında bir derece farkı söz konusudur. X ve Y bu derecenin uç noktalarını temsil eder, arada ise belirsiz bir alan vardır. Bir şey kötü olmadığı için mutlaka iyi değildir; bir yüzey başka bir yüzeye göre daha pürüzsüz ya da daha pürüzlü olabilir.

Kutupsal karşıtlık kuralı: Eğer bir şey X ise, Y olamaz; ama arada bir yerde yer alabilir.

Tablo 2. Kutupsal karşıtlık ilişkisi (Atkins ve Rundell, 2008: 142)

Eğer	X	ise	Y	değildir	ve eğer	Y	ise	o zaman	X	değildir
Eğer	<i>iyi</i> (good)	ise	<i>kötü</i> (bad)	değildir	ve eğer	<i>kötü</i> (bad)	ise	o zaman	<i>iyi</i> (good)	değildir
Eğer	<i>light</i> (aydınlık)	ise	<i>dark</i> (karanlık)	değildir	ve eğer	<i>dark</i> (karanlık)	ise	o zaman	<i>light</i> (aydınlık)	değildir
Eğer	<i>fakir</i> (poor)	ise	<i>rich</i> (zengin)	değildir	ve eğer	<i>rich</i> (zengin)	ise	o zaman	<i>fakir</i> (poor)	değildir
Eğer	<i>düz</i> (smooth)	ise	<i>pürüzlü</i> (rough)	değildir	ve eğer	<i>pürüzlü</i> (rough)	ise	o zaman	<i>düz</i> (smooth)	değildir
ve										
ne kadar çok	X	ise	o kadar az	Y'dir	ve ne kadar çok	Y	ise	o kadar az	X'tir.	
ne kadar çok	<i>iyi</i>	ise	o kadar az	<i>Kö''tüdür</i>	ve ne kadar çok	<i>kötü</i>	ise	o kadar az	<i>iyidir.</i>	
ne kadar çok	<i>aydınlık</i>	ise	o kadar az	<i>karanlıktır</i>	ve ne kadar çok	<i>karanlık</i>	ise	o kadar az	<i>aydınlıktır.</i>	
ne kadar çok	<i>fakir</i>	ise	o kadar az	<i>zengindir</i>	ve ne kadar çok	<i>zengin</i>	ise	o kadar az	<i>fakirdir.</i>	
ne kadar çok	<i>düz</i>	ise	o kadar az	<i>pürüzlüdür</i>	ve ne kadar çok	<i>pürüzlü</i>	ise	o kadar az	<i>düzdür.</i>	

2.1.3. Yöne Dayalı Karşıtlık (Directional Antonymy)

Atkins ve Rundell’a (2008) göre yöne dayalı karşıtlıklar çeşitli alt türler içerir: Bazıları zıt hareket ya da konumu ifade eder; örneğin, ortak bir eksen üzerinde zıt “kutupları” temsil eden sözcük çiftleri. Diğer durumlarda bu ortak eksen, Lakoff’un mekânsal kavramlara dayalı genişletmeleri ile ilgilidir (bkz. Lakoff ve Johnson 1980). Cruse (1986), bu tür karşıtlıkları daha ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmıştır: yönler, karşı-eşler, uç noktalar ve tersinirler gibi.

Tablo 3. Yöne dayalı karşıtlıklar (Atkins ve Rundell, 2008: 143)

Yönler (Directions)	Karşı-Eşler (Counterparts)
kuzey X güney yukarı X aşağı ileri X geri	erkek X kadın dışbükey X içbükey yin X yang [şişme X daralma, cennet X cehennem, çıkıntı X çöküntü, tepe X vadi (Cruse, 1987: 225)]
Ters Uçlar (Antipodals)	Tersinirler (Reversives)
tepe X dip başlangıç X bitiş beşik X mezar çatı katı X mahzen	görünmek X kaybolmak bağlamak X çözmek doldurmak X boşaltmak genişletmek X daraltmak sıcak X soğuk

2.1.4. Karşılıklılık (Converseness)

Karşılıklılık, anlamca simetrik olan sözcük çiftleri arasında geçerli olan bir ilişkidir. Bu çiftler, teknik olarak zıt anlamlı olmasalar da, birinin diğerine anlamca “karşıt” olduğu hissi uyandırır.

Bu tür çiftlerin sözlüklerde doğrudan kullanım alanı sınırlı olmakla birlikte, tanımlanması zor bir sözcüğün karşıtının tanımına bakmak faydalı olabilir. Sözlükçülerin bu ilişki türünü anlaması önemlidir; çünkü örneğin “uşak” maddesinde “aşçı” sözcüğünün zıt anlamlı olarak önerildiği bir taslakla karşılaşılabılır.” (Atkins ve Rundell, 2008: 141-143).

Tablo 4. Karşılıklı isim, fiil ve edat çiftleri (Atkins ve Rundell, 2008: 144)

İSİMLER								
Eğer	A	B'nin	X'i	ise	o zaman	B	A'nın	Y'sidir.
Eğer	A	B'nin	kocas	ise	o zaman	B	A'nın	karısıdır.
Eğer	A	B'nin	öğretmeni	ise	o zaman	B	A'nın	öğrencisidir.
Eğer	A	B'nin	doktoru	ise	o zaman	B	A'nın	hastasıdır.
Eğer	A	B'nin	çocuğu	ise	o zaman	B	A'nın	ebeveynidir.
FİİLLER								
Eğer	A	B'ye	X'miş	ise	B	A'dan	Y'miştir.	
Eğer	A	B'ye	vermiş	ise	B	A'dan	Almıştır.	
Eğer	A	B'ye	satmış	ise	B	A'dan	satın almıştır.	
EDATLAR								
Eğer	A	B'nin	X'inde	ise	o zaman	B	A'nın	Y'sindedir.
Eğer	A	B'nin	altında	ise	o zaman	B	A'nın	üstündedir.
Eğer	A	B'nin	arkasında	ise	o zaman	B	A'nın	önündedir.
Eğer	A	B'nin	öncesinde	ise	o zaman	B	A'nın	sonrasındadır.

TDK ve MBTS'den seçilen 15 karşıt anlamlı sözlük birimi çifti Atkins ve Rundell'ın (2008) "Karşıt Anlamlılık" tasnifine göre incelenip hangi sınıfa girdikleri aşağıdaki Tablo 5'te gösterilmiştir. Sözlük sütunlarındaki tek yönlü ok, karşıt anlama tek yönlü olarak yer verildiğini; çift yönlü ok, karşılıklı olarak yer verildiğini; kısa çizgi ise hiç yer verilmediğini göstermektedir.

Tablo 5. Karşıt anlamlı 15 sözlük birimi çiftinin karşıt anlamlılık türü ve sözlükte karşıtlarına yer verilme durumu

Sözcük Türü	Sözlük Birimi	TDK	MBTS	Sözlük Birimi	Karşıt Anlamlılık Türü
FİİL	bırakmak			tutmak	Tersinirlik/Yöne dayalı karşıtlık
	girmek	-		çıkarmak	Tersinirlik/Yöne dayalı karşıtlık
	giymek	-	-	çıkarmak	Tersinirlik/Yöne dayalı karşıtlık
	oturmak	-	-	kalkmak	Tersinirlik/Yöne dayalı karşıtlık
	sökmek	-	-	takmak	Tersinirlik/Yöne dayalı karşıtlık
	açık			kapalı	Tamamlayıcı karşıtlık

Sıfat/Zarf	bayat			taze	Kutupsal karşıtlık
	kuru			yaş	Kutupsal karşıtlık
	sert			yumuşak	Kutupsal karşıtlık
	kolay			zor	Kutupsal karşıtlık

İsim	zafer	-	-	yenilgi	Tamamlayıcı karşıtlık
	karamsarlık	-	-	iyimserlik	Kutupsal karşıtlık
	dert	-	-	derman	Tamamlayıcı karşıtlık
	hayal	-	-	gerçek	Tamamlayıcı karşıtlık
	dost			düşman	Kutupsal karşıtlık

2.2. Sözlüklerde Tanımlama Yöntemleri

Gökter (2020) sözlükbilim alan yazınındaki belli başlı teorik çalışmaları tarayarak sözlüklerde en çok uygulanan sekiz tanımlama yöntemini şöyle tespit etmiştir:

- i. Analitik/içlemsel tanımlama (analytical definitions)
- ii. Sentez yoluyla/kaplamasal tanımlama (synthetic definitions)
- iii. Tipikleştirme yoluyla tanımlama (typifying)
- iv. Eş anlamlılarla tanımlama (synonymous definitions)
- v. Kurala dayalı tanımlama (rule-based definitions)
- vi. Dolaylı/ima yoluyla tanımlama (implicative definitions)
- vii. Düzanlamsal tanımlama (denotative definitions)
- viii. İşari/gösterimsel tanımlama (ostensive definitions)

Bu çalışmaya konu edilen 15 kelime çifti incelendiğinde bunlarda yukarıdaki tanımlama yöntemlerinden analitik/içlemsel, eş anlamlılarla tanımlama yöntemlerinin kullanıldığı ancak bazılarında yukarıdaki listede yer almayan karşıt anlamlılarla tanımla yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmamızla doğrudan ilgili bu üç tanımlama yöntemi aşağıda açıklanmıştır:

Analitik/içlemsel tanımlama: Sözlük biriminin ait olduğu sınıfı ve o sınıf içindeki ayırt edici özelliklerini vermektir (Svensén 2009: 218). Bir üst kavram veya ifade ile birlikte ayırt edici özelliklerin verildiği tanımlar da analitik/içlemsel tanımdır (Atkins ve Rundell 2008: 414). Bu tanımlama yöntemi genel sözlüklerde en çok tercih edilen klasik tanımlama biçimidir.

Eş anlamlılarla tanımlama: Sözlük birimin tanımında eş anlamlılarından yararlanmaktır.

Karşıt anlamlılarla tanımlama: Eş anlamlılık kadar sık bir kullanıma sahip olmasa da özellik sıfat ve türevlerinin tanımlanmasında başvuru bir tanımlama yöntemidir (Svensén, 2009: 251)

1. Bulgular

TDK ve MBTS'den seçilen 15 karşıt anlamlı sözlük birimi çiftinde başvuru tanımlama yöntemleri incelenmiş ve aşağıdaki Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Karşıt anlamlı 15 sözlük biriminin tanımlanma biçimleri

SÖZLÜK BİRİMİ	SÖZLÜK	TANIM	TANIMLAMA YÖNTEMİ
Bırakmak	TDK	Elde bulunan bir şeyi tutmaktan vazgeçip tutmaz olmak.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamla
	MBTS	(Eldeki bir şeyi) Tutmaktan vazgeçip tutmaz olmak.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamla
Tutmak	TDK	Elde bulundurmak, ele almak.	Eş anlamlılarla
	MBTS	Elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Girmek	TDK	Dışarıdan içeriye geçmek; kaçmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	(Dışarıdan içeriye) Geçmek, (içeriye) varmak, dâhil olmak, duhul etmek. Karşıtı: ÇIKMAK	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Çıkmak	TDK	İçeriden dışarıya varmak, gitmek.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	(Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Giymek	TDK	Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek; giyinmek, kuşanmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	(Örtünüp korunmak veya süslenmek için) Bir giyeceği bedenine veya herhangi bir organına geçirmek.	Analitik/içlemsel
Çıkarmak	TDK	Giysi, ayakkabı vb.ni vücuttan ayırmak, soyamak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	(Giyilen veya takılan şeyleri) Vücuttan ayırmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Oturmak	TDK	Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.	Analitik/içlemsel
	MBTS	Vücûdun belden yukarı kısmı dik duracak ve vücut ağırlığı kaba etler üzerine binecek şekilde bir yere yerleşmek, kuut etmek.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla

Kalkmak	TDK	Oturmaktayken veya yatmaktayken gitmek üzere yerinden ayrılmak.	Analitik/içlemsel
	MBTS	Oturur veya yatar durumdan çıkarak ayakları üzerinde doğrulmak, ayak üstü durmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Sökmek	TDK	Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.	Analitik/içlemsel
	MBTS	(Bir şeyi) Bulunduğu, sıkıca yerleştiği yerden çekip ayırmak, çıkarmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Takmak	TDK	Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	(Bir şeyi başka bir şey üzerine) İliştirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Açık	TDK	Açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı.	Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Kapalı, örtülü, bağlı, katlı veya kilitli durumda olmayan, açılmış.	Karşıt anlamlılarla
Kapalı	TDK	Kapanmış olan, açılmamış, açık karşıtı.	Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Kapanmış veya kapatılmış, açık olmayan.	Karşıt anlamlılarla
Bayat	TDK	Taze olmayan.	Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Zamânın etkisiyle tazelikliğini kaybetmiş.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
Taze	TDK	Bozulmamış, bayatlamamış olan.	Karşıt anlamlılarla
	MBTS	İlk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış, bozulmamış olan.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
Kuru	TDK	Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Nemi, suyu olmayan. Karşıtı: YAŞ	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
Yaş	TDK	Islak, kuru (I) karşıtı	Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Islak, nemli. Karşıtı: KURU	Karşıt anlamlılarla
Sert	TDK	Çizilmesi, kırılması, buruşması, kesilmesi veya çignenmesi güç olan; bek (I), berk, pek, katı (I), yumuşak karşıtı.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Zorlukla kırılabilen, kesilmesi, çizilmesi, işlenmesi güç olan, katı. Karşıtı: YUMUŞAK	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla

Yumuşak	TDK	Dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, katı karşıtı.	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Üzerine dokunulduğunda çöken, çukurlaşan, eski biçimini kaybeden. Karşıtı: KATI	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
Zor	TDK	Sıkıntı veya güçlkle yapılan; güç (II), yaş (II), müşkül, kolay karşıtı.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Sıkıntı çekilerek yapılan, güçlüğü olan, güç yapılan. Karşıtı: KOLAY	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
Kolay	TDK	Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen; asan, güç (II) ve zor karşıtı.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Zahmetsizce, sıkıntı çekmeden yapılan, güçlüğü olmayan (iş). Karşıtı: ZOR	Analitik/içlemsel Karşıt anlamlılarla
Zafer	TDK	Savaşta kazanılan başarı; utku	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	Savaşta kazanılan gâlibiyet, utku, nusret.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Yenilgi	TDK	Bir yarışmada kaybetme, yenilme; mağlubiyet	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	Yenilme, mağlûp olma, mağlûbiyet. Karşıtı: YENGİ	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
Karamsarlık	TDK	Kötümserlik	Eş anlamlılarla
	MBTS	Karamsar olma durumu.	Eş anlamlılarla
İyimserlik	TDK	Genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği; nikbinlik, optimizm.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	İyimser olma durumu, nikbinlik.	Eş anlamlılarla
Dert	TDK	1. Üzüntü, 2.hastalık.	Eş anlamlılarla
	MBTS	İnsana ızdırıp veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Derman	TDK	1. Takat, 2. Bir hastalığı iyileştiren güç, 3. Bir sorundan kurtulmayı sağlayan çözüm.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	İlâç, şifâ, devâ, çâre.	Eş anlamlılarla
Hayal	TDK	Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey; imge, hülya.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
	MBTS	Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla

Gerçek	TDK	Yalan olmayan, doğru olan şey; çın, ciddi, hakikat.	Karşıt anlamlılarla Eş anlamlılarla
	MBTS	İnkâr edilmeyecek şekilde var olan, var olmuş bulunan, hakîkî, vâki, reel.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla
Dost	TDK	Sevilen, güvenilen, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse; yâr, düşman karşıtı.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
	MBTS	Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis. Karşıtı: DÜŞMAN.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
Düşman	TDK	Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse; yağı, hasım, husumetli, dost karşıtı.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla Karşıt anlamlılarla
	MBTS	(Birine karşı) İyi duygular beslemeyen, kötülük etmek için fırsat kollayan kimse, yağı, hasım, adû.	Analitik/içlemsel Eş anlamlılarla

Değerlendirme ve Sonuç

Elde ettiğimiz bu bulgulardan şu değerlendirmeleri yapabiliriz;

MBTS, tanımlamada genel olarak TDK'yi izlemiştir ancak bazı tanımları TDK'ye göre daha ayrıntılıdır. İncelenen sözlük birimlerinin tanımlarında sistemli bir yol izlenmemiştir.

Sözlük birimlerinin tanımlanmasında çoğunlukla “yarı” analitik/içlemsel tanımlama yöntemiyle birlikte eş anlamlılar veya karşıt anlamlılarla tanımlama yöntemine başvurulmuştur. Bazı tanımlarda sadece karşıt anlamlılarla bazı tanımlarda ise sadece eş anlamlılarla tanımlama yapılmıştır.

Karşıt anlamlıların çift yönlü sunumunda tutarsızlıklar vardır. TDK'de karşıt anlam verildiğinde hep tanımlamanın devam olarak verilmekteyken MBTS'de bazı sözlük birimleri için karşıt anlama çapraz gönderimle yer verilmektedir.

Karşıt anlamlılığın sezgisel olarak belirlendiği düşünülmektedir. Sıfat/zarf türündeki kutupsal karşıt anlamlılık ilişkisine sahip olan sözlük birimlerinin her iki sözlükte de karşıt anlamlılarına gönderimde bulunup diğerlerinin karşıt anlamlılarına yeril verilmemesi, anlambilimsel bakış açısının eksik olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak,

Karşıt anlamlılığın sözlüklerde doğru temsil edilebilmesi için anlambilimsel ve sözlükbilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Karşıt anlamlı sözcük çiftlerinin doğru tespit edilebilmesi için derlem destekli çalışmalar yapılmalıdır, sözlük hazırlayıcılarının sezgisel olarak yaptıkları tespitler yetersizdir. Karşıt anlamlıların tespitinde ve tanımlanmalarında bağlam da göz önünde bulundurulmalıdır

Hangi karşıt anlamlılara sözlüklerde ne kadar yer verileceğine karar verilirken sözlük-kullanıcı ilişkisi de göz önünde bulundurulmalı. Karşıt anlamlı sözlükbirimlerine sözlüklerde çift yönlü olarak yer verilmeli, tanımların tutarlı ve simetrik olmasına dikkat edilmelidir.

Tanımlarda anlambilimsel ve sözlükbilimsel yöntemler izlenmelidir. Karşıt anlamlılar, özellikle sıfat ve zarf türündeki sözlük birimlerinin tanımlanmasında işlevseldir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Bu makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Bu araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Atkins, B. S. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press.
- Ayverdi, İ. (2011). *Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 4.
- Boz, E. (2009). Sözlükbirimlerin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer*, ss.172-183.
- Boz, E. (2020). Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım. *Dilbilim Dergisi – Journal of Linguistics* 34, ss.1-14.
- Cruse, D. A. (1987). *Lexical semantics*. Cambridge University.
- Kamacı Gencer, D. (2020). Türkçe Genel Sözlüklerde Tanımlama Sorunu: Süt Ana Maddesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(21), 61-77.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago press.
- Gökter, B. G. (2020). Genel sözlüklerde tanım ve tanımlama yöntemleri. *Journal of Modern Turkish Studies*, 17(3), 392.
- Murphy, M. (2003). *Semantic relations and the lexicon: Antonymy, synonymy and other paradigms*. Cambridge University Press.

- Paradis, C., & Willners, C. (2007). Antonyms in dictionary entries: methodological aspects. *Studia Linguistica*, 61(3), 261-277.
- Svensén, B. (2009). *A handbook of lexicography: Dictionaries and Dictionary Making in Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Extended Summary

This study investigates how antonymous lexical units are defined in major contemporary Turkish dictionaries, namely the *Güncel Türkçe Sözlük* (GTS) published by the Turkish Language Association and the *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (MBTS) published by the Kubbealtı Foundation. While antonymy has been a widely explored topic in international linguistic research, the Turkish academic context lacks focused studies on how antonyms are treated and represented in lexicographical practice. This research aims to address this gap by offering a comparative analysis of antonym definition strategies in two of the most prominent Turkish dictionaries, with a view toward identifying inconsistencies and proposing systematic improvements.

The theoretical foundation of the study is informed by seminal works in lexical semantics and lexicography, such as Cruse (1986), Murphy (2003), Atkins & Rundell (2008), and Paradis & Willners (2007). Drawing from these sources, the study adopts a taxonomy of antonymy types which includes complementary antonyms (e.g., *alive/dead*), gradable antonyms (e.g., *hot/cold*), directional antonyms (e.g., *up/down*), reversives (e.g., *tie/untie*), and converses (e.g., *buy/sell*). Fifteen antonymous word pairs were randomly selected from each of the two dictionaries, representing various parts of speech such as nouns, adjectives, and verbs.

Each word pair was analyzed with respect to:

1. The type of antonymy relationship, using Atkins and Rundell's classification,
2. The definition method employed, based on Göktek's (2020) eight-definition model which includes analytical, synthetic, synonymous, rule-based, implicative, denotative, ostensive, and typifying definitions.

The findings reveal that both dictionaries predominantly use analytical (intensional) and synonymous definitions, with occasional references to antonyms. Interestingly, a distinct pattern emerged: while both GTS and MBTS define certain words using antonyms, they lack consistency in providing reciprocal cross-references. For example, *açık* (open) is defined as "the opposite of *kapalı*" (closed), but the reverse definition is not always provided in the counterpart entry. In several cases, antonymy is mentioned explicitly in one dictionary but omitted or implied in the other.

The use of antonyms as defining elements remains inconsistent and appears to be applied more intuitively than systematically. It is especially noteworthy that antonym pairs involving adjectives and adverbs—where the antonymic relationship is semantically salient—are more likely to be recognized, whereas noun or verb pairs with antonymic ties often lack mutual reference. This asymmetry suggests a gap in the semantic awareness of the lexicographers regarding the classification and deployment of antonymy in definitions.

One critical observation is the absence of a systematic method to indicate the type of antonymy employed. Unlike lexicographical practices in some major European languages, Turkish dictionaries do not specify whether the antonymous relationship is complementary, gradable, or directional. This omission impairs the semantic clarity and pedagogical utility of dictionary entries.

The study also examines how antonymy is structurally represented in definitions. In GTS, antonym references are often embedded within the definition body, while MBTS sometimes uses separate cross- references. Such inconsistencies not only reduce the usability of the dictionaries but also pose challenges for natural language processing tools and corpus linguistics applications that rely on structured lexical data.

Based on these findings, several recommendations are proposed:

- **Explicit and reciprocal cross-referencing** of antonymous word pairs should be standard practice in dictionary entries.
 - **Semantic classification of antonymy types** (e.g., complementary, gradable, directional) should be indicated, preferably through typographic or tagging conventions.
 - **Example sentences** that illustrate antonymous usage in context should be included to enhance clarity and user comprehension.
 - Lexicographers should adopt a **more systematic and corpus-based approach** to identifying and defining antonyms. The reliance on intuition or legacy entries is insufficient for producing reliable and semantically robust definitions.
 - In order to support pedagogical and computational applications, **definitions should be made more symmetrical and consistent**, especially for widely recognized antonym pairs (e.g., *zor/kolay*, *sert/yumuşak*, *açık/kapalı*).
 - Antonymy, particularly in the case of adjectives and adverbs, should be treated as a **functional definitional strategy**, not merely as an illustrative device.

In conclusion, the study emphasizes the necessity for lexicographers working on Turkish dictionaries to integrate a deeper understanding of lexical semantics into their definition strategies. By adopting a more methodical approach to the treatment of antonymy, Turkish lexicography can achieve greater consistency, semantic accuracy, and user-friendliness—thus aligning more closely with international standards in dictionary compilation.